

26 oktober 2020

Utbildningsdepartementet
103 33 Stockholm

Yttrande över Stärkt kvalitet och likvärdighet i fritidshem och pedagogisk omsorg (SOU 2020:34)

Läraryrket har fått möjlighet att yttra sig till utbildningsdepartementet angående utredningen Stärkt kvalitet och likvärdighet i fritidshem och pedagogisk omsorg (SOU 2020:34).

Sammanfattning av Läraryrket synpunkter

Fritidspedagogik är en framtidspedagogik. De egenskaper som är allra viktigast på morgondagens arbetsmarknad och för att bli en samhällsmedborgare i en globaliserad värld, är precis vad fritidshemmen låter eleverna utveckla – när de får rätt förutsättningar. Sverige har en unik utgångspunkt som har en uppbyggd verksamhet, högt deltagande, en stark fritidspedagogisk tradition och välutbildade lärare i fritidshem. Vi måste ta tillvara denna grund och tillföra resurser som möjliggör för fritidshemmen att realisera hela sin potential. Samtidigt som fritidshemmen har denna enorma potential så har de stora svårigheter att leva upp till den potentialen, med alldeles för stora elevgrupper, illa anpassade lokaler och en allvarlig brist på lärare i fritidshem.

Denna utredning är därför mycket viktig för Läraryrket som organiserar Sveriges lärare i fritidshem. Läraryrket välkomnar de flesta av förslagen, som ligger i linje med de krav på förändringar som Läraryrket har drivit länge. Vi välkomnar särskilt förslagen om att införa nationella riktmärken för gruppstorlekar i fritidshemmet, att skollagen ska förtydligas om att fritidshemmet ska ha ändamålsenliga lokaler, en statlig satsning på fritidshemssamordnare för att bidra till kvalitetsutveckling, samt förslag om kompetensutveckling för rektorer och skolchefer.

Läraryrket beklagar att utredningen inte har gått längre i vad som är den allra största ödesfrågan för fritidshemmens framtid – den stora bristen på behöriga lärare i fritidshem. Det behövs stora och systemomfattande satsningar för att långsiktigt komma tillrätta med den stora lärarbristen på lärare i fritidshem – en utbildning på avancerad nivå, alternativa vägar till en lärarexamen samt satsningar på forskning inom fritidspedagogik. Här behöver regeringen återkomma med genomtänkta satsningar.

26 oktober 2020

Utredningens förslag i korthet

- Skolverket ska ges i uppdrag att ta fram riktmärken för gruppstorlekar i fritidshemmet.
- Skollagen ska förtydligas med att huvudmannen ska se till att fritidshemmet har ändamålsenliga lokaler. Skolverket ska ta fram riktlinjer för utformning och funktionalitet av fritidshemmets lokaler.
- Skolverket ska ges i uppdrag att förtydliga läroplansdel 4 för att tydliggöra lärarens ansvar respektive arbetslagets gemensamma ansvar.
- Statsbidragen för karriärsteg, lärarlönelyftet, lärarassistenter, personalförstärkning inom elevhälsan och specialpedagogik, samt specialpedagogik för lärande ska omfatta fritidshemmet.
- Flera förslag om kompetensutveckling för rektorer och skolchefer om fritidshemmet.
- Pedagogisk omsorg föreslås få en rad skärpningar av kraven på verksamhetens kvalitet och likvärdighet, samtidigt som en gradvis avveckling av verksamhetsformen genom ett etableringsstopp föreslås.

Läraryrketets synpunkter

3.6 Ett allmänt fritidshem på sikt?

Utredningens bedömning: På sikt bör det införas en rätt för alla barn att delta i fritidshemmets undervisning. Som ett första steg bör det införas en möjlighet för kommuner att erbjuda fritidshemmets undervisning till barn i segregerade områden.

Läraryrketets synpunkter: Läraryrketet instämmer i utredningens bedömning, och anser att utredningen borde ha lagt ett skarpt förslag för att öka elevernas rätt till fritidshem. Utredningen redovisar statistik som visar hur inskrivningsgraden varierar mellan områden med olika socio-ekonomisk status, samt utifrån elevernas migrationsbakgrund. På riksnivå går 89 % av de elever som har två inrikes födda föräldrar i fritidshem i åldersgruppen 6-9 år, mot endast 61 % av elever som är utrikesfödda. Bland utrikesfödda elever bosatta i socio-ekonomiskt utsatta områden är andelen inskrivna i fritidshem endast 53%. Det är en skillnad i inskrivningsgraden på 36 % mellan den mest och den minst privilegierade elevgruppen. Det finns en stor paradox i att fritidshemmet ska ha ett kompensatoriskt uppdrag samtidigt som elever till arbetslösa eller föräldralediga vårdnadshavare inte har rätt att gå på fritids.

Utredningen konstaterar i betänkandet att ”De barn som bäst skulle behöva fritidshemmets undervisning får inte ta del av den undervisningen.” Trots den slutsatsen, och att utredningens direktiv var att lägga förslag för att öka kvaliteten och likvärdigheten, samt stärka fritidshemmets kompensatoriska uppdrag, så har man valt att stanna vid en bedömning att det på sikt borde införas en rätt för alla barn att delta i fritidshemmets

26 oktober 2020

undervisning. Läraryrket anser att alla elever ska ha rätt till fritidshemsplats, oavsett föräldrarnas sysselsättning, eftersom det fritidspedagogiska lärandet är så viktigt för elevernas utveckling att det måste vara en rättighet för alla. En sådan reform måste givetvis matchas med rejäla satsningar för att minska elevgrupperna, öka personal- och lärartätheten samt att säkerställa anpassade lokaler.

Läraryrket är även positiva till bedömningen om att det som ett första steg bör införas en möjlighet för kommuner att erbjuda fritidshemmets undervisning till barn i segregerade områden. Det skulle vara ett möjligt sätt att öka fritidshemmets möjlighet att leva upp till det kompensatoriska uppdraget. Det är oklart om det behövs en lagändring för att kommuner ska kunna bevilja plats i fritidshem på grundval av bostadsområde, istället för prövningar av varje elevs individuella behov, eller om det redan står kommunerna fritt att göra utifrån rådande regelverk. Det är däremot väldigt tydligt att det som framförallt krävs för att möjliggöra en sådan reform är ökade resurser.

Läraryrket vill även lyfta att det borde införas ett krav på att även fristående skolor med elever i åldersgruppen för fritidshem, måste ha ett fritidshem. Idag finns ingen skyldighet för fristående huvudmän att tillhandahålla fritidshem. Elever som går i en fristående skola som saknar fritidshem har rätt att gå på ett kommunalt fritidshem istället, men detta medför många praktiska svårigheter, och den samverkan som ska finnas mellan skola och fritidshem försvåras. Även elever i fristående skolor borde ha rätt till fritidshem på sin skola.

Läraryrket anser även att det borde vara upp till rektor att besluta om fritidshemsplats på grund av särskilda skäl. Idag varierar det mellan olika kommuner om beslut om fritidshemsplats på grund av särskilda skäl fattas på rektorsnivå eller förvaltningsnivå. I realiteten så är det rektor som har förutsättningarna att göra en korrekt bedömning av den enskilda elevens behov. När beslut fattas på förvaltningsnivå så utgår det sannolikt mer från budgetmässiga hänsyn än elevens behov. Det bör därför vara rektor som har rätt att fatta beslut om fritidshemsplats på grund av särskilda skäl hos elever.

4.5.1 En anställning som lärare i fritidshemmet ska inte vara ett krav för utbildning inom VAL

Utredningens förslag: Det behörighetskrav till utbildning inom VAL som kan leda till en behörighetsgivande examen som grundlärare med inriktning mot arbete i fritidshem, som innebär att en sökande ska vara verksam som lärare i fritidshemmet tas bort och ersätts med ett krav på att den sökande ska medverka i undervisningen i fritidshemmet. Kravet på att en sökande ska ha varit anställd som lärare under sammanlagt åtta år för att kunna gå den kortare utbildningen på 30 högskolepoäng tas bort. I stället ska den sökande inom ramen för en anställning ha medverkat i undervisningen i fritidshemmet i minst åtta år.

Läraryrket synpunkter: Läraryrket tillstyrker detta förslag, och har även tidigare framfört att denna ändring i VAL-förordningen är nödvändig. Personer som har arbetat inom fritidshemmet och utfört kvalificerade arbetsuppgifter har ofta inte varit anställda som lärare i fritidshem, utan på en annan befattning. För att få motsvarande behörighetskrav som för övriga lärargrupper och skolformer, så behöver kravet för lärare i

26 oktober 2020

fritidshem vara att "ha medverkat i undervisningen i fritidshemmet", istället för att ha varit anställd som lärare i fritidshemmet. I ljuset av den stora bristen på lärare i fritidshemmet är det oerhört viktigt att undanröja alla hinder som försvårar för anställda i fritidshemmen att vidareutbilda sig för att bli legitimerade lärare i fritidshem.

4.6 Frågor som behöver lösas på kort och lång sikt

Utredningens bedömning: Grundlärarutbildningen med inriktning mot fritidshem behöver ses över. Forskning om fritidshemmet bör inkluderas i högre utsträckning inom ramen för befintliga och kommande satsningar på forskning inom utbildningsvetenskap.

Läraryrketets synpunkter: Läraryrketet instämmer i utredningens bedömning. Den riktigt stora framtidsutmaningen för fritidshemmen är den stora bristen på behöriga lärare i fritidshem. Utredningen identifierar detta som en ödesfråga, men lägger inga skarpa förslag. Regeringen måste gå vidare med att se över lärarutbildningen mot fritidshem och hur lärarbristen ska kunna lösas. Det behövs stora och systemomfattande satsningar för att långsiktigt komma tillrätta med den stora lärarbristen på lärare i fritidshem.

Det behövs fler platser på lärarutbildningen mot fritidshem och skapas fler alternativa vägar till en lärarexamen för fritidshemmet, såsom anpassade utbildningar för sökande med yrkeserfarenhet, kompletterande utbildningar, bryggutbildningar för personer med en annan lärarutbildning, samt utbildning på distans som kan passa för den som redan arbetar i fritidshem. Grundlärarprogrammet med inriktning mot fritidshem skulle även behöva finnas på fler lärosäten, eftersom närheten till ett lärosäte som erbjuder utbildningen tydligt påverkar hur stor lärarbristen är i olika delar av landet.

Lärarutbildningen mot fritidshem behöver byggas ut med fler platser, men för att det ska vara möjligt behövs fler disputerade lärare i fritidshem som kan bli lärarutbildare. Eftersom det nuvarande grundlärarprogrammet med inriktning mot fritidshem är en 3-årig utbildning på grundnivå har dock denna lärargrupp ett större gap för att bli behörig till forskarutbildning. Det får konsekvenser för deras möjligheter att läsa vidare och börja forska, och därmed för hela försörjningen av lärarutbildare och fritidspedagogisk forskning.

Läraryrketet har länge drivit att alla lärarutbildningar ska vara på avancerad nivå och ge behörighet för forskarutbildning. För att fler av de lärare i fritidshem som idag har en examen på grundläggande nivå ska ha möjlighet att läsa en forskarutbildning behöver lärosätena i högre grad erbjuda master- eller magisterprogram som ger behörighet till fortsatta studier på forskarnivå.

Läraryrketet kräver även att regeringen ska satsa mer pengar på forskning inom utbildningsvetenskap och fritidspedagogik, samt ge Vetenskapsrådet i uppdrag att inrätta en nationell forskarskola för fritidspedagogik. Nationella forskarskolor för lärare och förskollärare har skapats genom fyra statliga satsningar sedan 2008, men fritidspedagogik har hittills inte ingått i de ämnesområden som ett lärosäte kan få bidrag för att inrätta en nationell forskarskola i.

26 oktober 2020

4.6.1 Läroplanen i fritidshemmet del 4 behöver förtydligas

Utredningens förslag: Skolverket ska ges i uppdrag att förtydliga läroplansdel 4, så att uppdelningen ansvarsfördelningen inom arbetslaget blir tydligare. Förändringen ska syfta till att tydliggöra lärarens samt arbetslagets gemensamma ansvar.

Läraryrketets synpunkter: Läraryrketet tillstyrker detta förslag. Läroplanen för fritidshemmet har varit viktig för att förtydliga fritidshemmets uppdrag och höja kvalitetsambitionerna. Att förtydliga läroplanen avseende vad lärare i fritidshem ansvarar för och vad arbetslaget och läraren har ett gemensamt ansvar för vore en ytterligare förbättring. Sådana skrivningar skulle synliggöra i hela styrkedjan vad endast lärare i fritidshem kan ansvara för, och inskräpa att det måste finnas legitimerade lärare i fritidshem i varje elevgrupp på fritidshemmet för att läroplanen ska kunna följas.

Läraryrketet vill även framhålla vikten av kontinuerliga satsningar på implementeringen av läroplanen för fritidshemmet. Många fritidshem har en stor utmaning i att en del av personalgruppen består av personer utan utbildning för arbete med barn som arbetar kortare perioder i fritidshemmet, och därmed byts ut oftare än vad som vore bra för verksamheten. Det gör att det behövs kontinuerliga insatser för implementering av läroplanen för fritidshemmet.

5.7 Det systematiska kvalitetsarbetet i fritidshemmet behöver förstärkas

Utredningens förslag: Skolverket ska ges i uppdrag att utveckla stödmaterial om systematiskt kvalitetsarbete i fritidshemmet. Skolverket ska i detta arbete ta hänsyn till det uppdrag som skolmyndigheterna gemensamt fått under våren 2020 att utreda och lämna förslag på delmål och indikatorer för uppföljning och analys av skolhuvudmännens verksamhet och resultaten av denna verksamhet.

Läraryrketets synpunkter: Läraryrketet tillstyrker detta förslag. Det systematiska kvalitetsarbetet är viktigt för att fritidshemmen ska leva upp till läroplanens intentioner och för att ha ett kontinuerligt utvecklingsarbete. Ett stödmaterial om systematiskt kvalitetsarbete bör innehålla delar för att kartlägga och synliggöra den fritidspedagogiska undervisningen. I fritidshemmet förekommer givetvis ingen bedömning av eleverna, men det behöver finnas uppföljning av undervisningen och utbildningen i fritidshemmet. Huvudmännen behöver även satsa mer på systematiskt kvalitetsarbete, och skapa förutsättningar och ge tid för detta arbete.

5.8 Tematisk kvalitetsgranskning

Utredningens förslag: Skolinspektionen ges i uppdrag att genomföra en tematisk kvalitetsgranskning av det systematiska kvalitetsarbetet rörande fritidshemmet.

Läraryrketets synpunkter: Läraryrketet tillstyrker detta förslag. Många fritidshem har brister i det systematiska kvalitetsarbetet på grund av att man har för få behöriga lärare i fritidshem eller att man inte får förutsättningar och tid för det arbetet. En tematisk

26 oktober 2020

kvalitetsgranskning från Skolinspektionen vore nyttig för att synliggöra den nuvarande situationen och vad som behöver förbättras.

5.9 Utveckling av fritidshemmets verksamhet

Utredningens förslag: Skolverket ska utveckla en insats i samverkan med de regionala utvecklingscentrum (RUC) som finns på de lärosäten som erbjuder lärarutbildning med inriktning mot arbete i fritidshem. Insatsen ska bestå av att huvudmän erbjuds att utse fritidshemssamordnare som får stöd av Skolverket och av RUC. Under en begränsad tid ska också ett statsbidrag utgå till de huvudmän som inrättar en funktion för fritidshemssamordning.

Läraryrket synpunkter: Läraryrket tillstyrker detta förslag. I de kommuner som har fritidshemsutvecklare på kommunövergripande nivå, är dessa mycket uppskattade och bidrar till att stimulera ett aktivt utvecklingsarbete i alla fritidshem. Utredningens förslag kan bidra till att sprida de erfarenheterna till fler huvudmän så att det systematiska kvalitetsarbetet stärks, och kvalitet och likvärdighet i fritidshemmet kan förbättras. En sådan insats vore särskilt viktig i ljuset av den stora bristen på behöriga lärare i fritidshem. Många är ensamman som behörig lärare i fritidshem på sin arbetsplats, vilket innebär att själv bära ansvaret för undervisningen i fritidshemmet utan möjlighet till kollegialt samarbete. Om alla huvudmän hade fritidshemssamordnare skulle det skapa fler arenor för kollegialt lärande och kvalitetsutveckling. Läraryrket är även positiv till att förslaget baseras på en redan existerande och välfungerande modell. Det bör även ses över om denna insats på sikt ska integreras i förslaget om ett professionsprogram för lärare.

6.1 Kommunernas resursfördelning

Utredningens bedömning: Kommunerna bör i sin resursfördelning till fritidshemmen i högre grad ta hänsyn till de lokala förutsättningarna och behoven, däribland relevanta socioekonomiska faktorer.

Läraryrket synpunkter: Läraryrket instämmer i utredningens bedömning. Fritidshemmets resurser fördelas i många kommuner endast baserat på antalet elever, utan hänsyn till socioekonomiska faktorer, tillägg för barn i behov av särskilt stöd eller modersmålsstöd. Sådana tilläggsresurser har ett kompensatoriskt syfte eftersom de tar hänsyn till elevernas olika behov och förutsättningar, vilket behövs även för fritidshemmen. Resurser till fritidshemmen bör i högre grad fördelas genom socioekonomiska finansieringsmodeller, för att stärka fritidshemmets kompensatoriska potential.

6.2.3 Statsbidrag där fritidshemmet skulle kunna omfattas eller omfattas i högre grad än i dag

Utredningens förslag: Statsbidraget för karriärsteg ska omfatta fritidshemmet på ett sådant sätt att huvudmannen kan utse förstelärare i fritidshem.

26 oktober 2020

Utredningens förslag: Begränsningen i hur mycket av statsbidraget för lärarlönelyftet som huvudmannen kan använda till personal i fritidshem tas bort.

Utredningens förslag: Statsbidraget för lärarassistenter ska omfatta fritidshemmet.

Utredningens förslag: Statsbidraget för personalförstärkning inom elevhälsan och specialpedagogik ska omfatta fritidshemmet i den del som gäller specialpedagogik.

Utredningens förslag: Statsbidraget för specialpedagogik för lärande ska innefatta fritidshemmet.

Läraryrskombundets synpunkter: Läraryrskombundet tillstyrker dessa förslag. Att fritidshemmet ska ingå i alla nationella satsningar är något som Läraryrskombundet har drivit länge. Det är viktigt både för att varje enskild satsning eller statsbidrag har en betydelse – såsom möjligheten att inrätta förstelärare i fritidshem eller att omfattas av lärarlönelyftet i samma utsträckning som grundskolan – men det är även en symbolfråga där fritidshemmet inte ska stå vid sidan om utan ses som en central del av skolan.

Det har inte satsats tillräckligt på fritidshemmen under många år. Huvudmännen har ett stort ansvar för t.ex. gruppstorlekar, personaltäthet och lärartäthet, men staten har inte heller satsat tillräckligt. Från statlig nivå har man signalerat en kvalitetshöjning genom den nya läroplanstexten och legitimationskravet, men det har inte följts upp med tillförda resurser utan tvärtom har fritidshemmet exkluderats från flera nationella satsningar såsom karriärtjänster, lärarlönelyft och likvärdighetsbidraget. Fritidshemmet måste inkluderas i alla nationella satsningar.

Att fritidshemmet nu föreslås omfattas av dessa statsbidrag är mycket välkommet, men det innebär inte något tillskott av resurser utan endast en omfördelning inom utbildningsväsendet. För att detta förslag i realiteten ska förbättra något i fritidshemmet, och inte samtidigt försämra i övriga skolväsendet, behövs tillskott av ytterligare resurser.

7.1.2 Skolchef – ny beteckning men ingen ny ansvarsnivå

Utredningens förslag: Skolverket ska ges i uppdrag att utveckla en kompletterande webbkurs om fritidshemmet med skolchef som målgrupp.

Utredningens bedömning: Utredningen vill lyfta fram vikten av att Skolchefsutbildningen ger kännedom om regleringar och förutsättningar rörande fritidshemmets verksamhet.

Läraryrskombundets synpunkter: Läraryrskombundet tillstyrker dessa förslag. Det är nödvändigt att höja kunskapsnivån om fritidshemmet i hela styrkedjan, och det är därför positivt att utbildningsinsatser tas fram även för skolchefer. Läraryrskombundet ser hellre att regleringar och förutsättningar rörande fritidshemmet vävs in i skolchefsutbildningen, än att det endast blir tema för en webbkurs.

26 oktober 2020

7.3 Rektors roll för fritidshemmet är central

Utredningens bedömning: Rektors roll är central för fritidshemmets verksamhet. Rektor måste ges förutsättningar från huvudmannen för att fullgöra sitt uppdrag.

Läraryrket synpunkter: Läraryrket instämmer i utredningens bedömning. En rektor med ett närvarande pedagogiskt ledarskap är av stor vikt för fritidshemmets utveckling. Begreppet pedagogiskt ledarskap innehåller en tydlig dimension av utvecklingsarbete, och av ansvarstagande för den dagliga verksamheten. För att få utrymme för detta ledarskap behöver skolledare ges goda organisatoriska förutsättningar, såsom att ha ett rimligt antal medarbetare. Läraryrket anser att rektorers organisatoriska förutsättningar för att vara pedagogiska ledare ska förtydligas i skolförfattningarna, samt att en nationell riktlinje på 20 medarbetare per chef ska införas för skolan.

7.3.4 Rektorsprogrammet

Utredningens förslag: Utredningen föreslår att uppdrag ges till Skolverket att redovisa hur Rektorsprogrammet kan möta behovet av att rektor ska vara insatt i regleringar och förutsättningar rörande fritidshemmets verksamhet och hur rektorsprogrammet kan uppmärksamma rektors pedagogiska ledarskap av fritidshemmets verksamhet.

Läraryrket synpunkter: Läraryrket tillstyrker detta förslag. Rektorer behöver få mer kunskap och kompetens om fritidshemmet, speciellt för den som inte själv har sin yrkesbakgrund från fritidshemmet. Det behövs information om fritidshemmets uppdrag inom rektorsutbildningen.

7.3.5 Skolverkets webbkurser

Utredningens förslag: Skolverket ska ges i uppdrag att utforma kompletterande webbkurser om fritidshemmet med målgrupp rektorer.

Läraryrket synpunkter: Läraryrket tillstyrker detta förslag. Det behövs kompetensutveckling om fritidshem för de skolledare som ansvarar för fritidshem. En webbkurs är inte ensamt tillräckligt för att möta det behovet, men det kan vara en del av de insatser som erbjuds.

7.3.6 Fortbildning för rektorer

Utredningens förslag: Skolverket ska ges i uppdrag att utforma en FFR-kurs (fortbildning för rektorer på högskolenivå) särskilt inriktad mot fritidshem.

Läraryrket synpunkter: Läraryrket tillstyrker detta förslag. Det behövs kompetensutveckling om fritidshem för de skolledare som ansvarar för fritidshem. En FFR-kurs vore en välkommen satsning för att stärka det pedagogiska ledarskapet i fritidshemmet.

26 oktober 2020

7.4 Bristande tid för planering

Utredningens bedömning: Verksamhetens kvalitet är beroende av att det finns tid för planering och utveckling av verksamheten. Huvudman och rektor måste se till att förutsättningarna finns.

Läraryrketets synpunkter: Läraryrketet instämmer i utredningens bedömning. Lärare i fritidshem ansvarar enligt skollagen för undervisningen i fritidshemmet. Skollagen och läroplanen stadgar vilka förmågor eleverna ska få möjlighet att utveckla genom undervisningen i fritidshemmet och vilket centralt innehåll som utbildningen ska ha. För att utbildningen ska leva upp till dessa kvalitetskrav menar Läraryrketet att det förutsätter att alla lärare i fritidshem har tillräckligt mycket tid för planering, reflektion och utveckling för att kunna fullgöra sitt uppdrag. Det behövs tid för att planera, men även att utvärdera och utveckla undervisningen och verksamheten, tid för dokumentation, reflektion och analys, samt kompetensutveckling genom att läsa forskning, delta i fortbildning och kollegialt lärande. Arbetslaget på fritidshemmet behöver också få tid och förutsättningar för att bedriva ett systematiskt kvalitetsarbete som utgår från kärnuppdraget. Därför menar Läraryrketet att tillräcklig tid för planering, reflektion och utveckling måste garanteras, definieras och schemaläggas varje vecka för varje lärare i fritidshem, enskild och med kollegor, både för den fritidspedagogiska undervisningen och för eventuell ämnesundervisning.

7.5 Samverkan med förskoleklassen och grundskolan

Utredningens bedömning: Samverkan är viktig för helhetssynen på eleven och elevens behov. Förutsättningar måste ges för att samverkan faktiskt ska ske.

Läraryrketets synpunkter: Läraryrketet instämmer i utredningens bedömning. Enligt läroplanen ska fritidshem, förskoleklass och grundskola samverka på ett förtroendefullt sätt med varandra för att långsiktigt stödja elevernas utveckling och lärande. Samverkan ska syfta till att utbyta kunskaper och erfarenheter samt information om innehållet i utbildningen för att skapa sammanhang, kontinuitet och progression i elevernas utveckling och lärande. Det måste därför finnas förutsättningar att samverka både på organisatorisk och på individnivå, och det måste bygga på ett kontinuerligt, ömsesidigt och jämbördigt samarbete. Det behöver finnas avsatt tid för lärare och personal i respektive verksamhet att planera och följa upp sitt arbete tillsammans. Rektor behöver också ha förutsättningar att kunna vara pedagogisk ledare för samverkan inom skolan.

Fritidshemmet är idag en integrerad del av grundskolan och fritidspedagogiken behöver finnas med som en naturlig del av elevens lärande under hela skoldagen. Lärare i fritidshem som arbetar en del av dagen i grundskolan eller förskoleklassen ska få rätt förutsättningar att jobba fritidspedagogiskt under hela dagen och bidra med sin unika kompetens för elevernas lärande. Att läraren i fritidshem inkluderas fullt ut i båda arbetslagen är oerhört viktigt för både den psykosociala arbetsmiljön och för möjligheterna att delta i all gemensam planering med grundskolans eller förskoleklassens lärare.

26 oktober 2020

Samverkan behöver stärkas så att hela skolan tar ett gemensamt ansvar för elevens hela skoldag, utifrån ett ömsesidigt och jämbördigt samarbete. Huvudmannen måste ge förutsättningar för rektor att möjliggöra samverkan för lärare i de olika verksamheterna genom gemensam tid för planering, reflektion och utveckling. Läraryrket anser även att Skolverket bör få i uppdrag att ta fram ett nationellt skolutvecklingsprogram som fokuserar på samverkan, riktat till lärare i fritidshem, förskoleklass och grundskola, samt till skolledare med fokus på att leda samverkan.

8.4.1 Ändamålsenliga lokaler

Utredningens förslag: Huvudmannen ska utöver kravet att se till att elevgrupperna har en lämplig sammansättning och storlek och att eleverna även i övrigt erbjuds en god miljö också ha ändamålsenliga lokaler. Skolverket ska ta fram riktlinjer för utformning och funktionalitet av fritidshemmens lokaler.

Läraryrket synpunkter: Läraryrket tillstyrker detta förslag. Fritidshemmen är en integrerad del av grundskolan, och undervisningen hålls ofta i samma lokaler som klassrumsundervisningen men med oerhört många fler barn. I många fall är detta ett problem för möjligheterna att skapa en verksamhet som håller hög kvalitet. Fritidshemmets pedagogiska miljö och lokaler är viktiga för att väcka elevernas nyfikenhet, intresse och lust att lära. Fritidshemmets lokaler behöver ge utrymme för många olika typer av verksamhet, såväl livliga som lugnare aktiviteter, i både mindre och större grupper. Eleverna måste också ha tillgång till utemiljöer som ger tillfällen till lek och rörelse, samt sådant material och utrustning som behövs för olika aktiviteter. Fritidshemmen ska även ha tillgång till digitala verktyg precis som övriga delar av skolan.

Utredningens förslag innebär att skriva in ett tillägg i skollagen (2010:800) 14 kap. 9 § att huvudmannen ska se till att eleverna i fritidshem erbjuds "ändamålsenliga lokaler", såsom det stod i den gamla skollagen från 1985. Det är en viktig reglering som Läraryrket givetvis stödjer. Läraryrket vill även framhålla att det är viktigt att Skolverket har med representanter för professionen i arbetet med att ta fram riktlinjer för utformning och funktionalitet av fritidshemmens lokaler. Riktlinjerna måste anpassas efter den pedagogiska utvecklingen och bör även omfatta utomhusmiljöer.

8.4.2 Riktmärken för gruppstorlekar

Utredningens förslag: Skolverket ska ges i uppdrag att ta fram riktmärken för gruppstorlekar i fritidshemmet.

Utredningens bedömning: Frågan om gruppstorlekar måste ses i ett vidare perspektiv där barngruppens sammansättning, personalens kompetens och personaltäthet ställs i relation till varandra.

Läraryrket synpunkter: Läraryrket tillstyrker dessa förslag. Elevgruppernas storlek är ett av de största problemen i fritidshemmen. Idag är elevgrupperna i genomsnitt 38 elever och i vissa kommuner uppåt 80 elever. Så stora grupper gör det mycket svårt att

26 oktober 2020

ha en bra pedagogisk verksamhet och hinna se varje elev, men på många håll är grupperna så stora att det faktiskt även innebär en risk för elevernas säkerhet och hälsa. Enligt skollagen är huvudmannen skyldig att säkerställa att elevgrupperna har en lämplig sammansättning och storlek – ett ansvar som många huvudmän inte lever upp till idag.

Läraryrket har länge krävt att regeringen ska ge Skolverket i uppdrag att införa riktmärken för elevgrupperna på fritidshemmen, såsom det har gjorts för förskolan. Förskolans riktmärke är grundat i forskning och slår fast att för barn i åldern 4-5 år bör barngrupperna vara 9-15 barn. När samma barn efter sommarlovet börjar i förskoleklass och fritidshem är elevgrupperna istället nästan 40 barn på fritidshemmet. Det visar på det orimliga i den nuvarande situationen. Även om ett riktmärke från Skolverket inte skulle ge en omedelbar lösning på problemet, så skulle det slå fast en nivå för vad som är rimligt, och det vore värdefullt som norm och jämförelse ute i verksamheterna.

Gruppstorlekarna i fritidshemmet bör vara i linje med skolklassernas storlek. Det är samma elever, samma åldersgrupper, samma lokaler. I och med att undervisningen är friare och ska vara situationsstyrd, upplevelsebaserad och grupporienterad samt utgå från elevernas behov, intressen och initiativ, så borde grupperna vara maximalt lika stora som skolklasserna för att det ska vara möjligt. Under coronapandemin har en del lärare i fritidshem fått uppleva avsevärt mindre elevgrupper – och då får man möjlighet att verkligen följa elevernas lärande och utveckla den fritidspedagogiska undervisningen.

Utredningen bedömer att frågan om gruppstorlekar måste ses i ett vidare perspektiv där barngruppens sammansättning, personalens kompetens och personaltätthet ställs i relation till varandra. Det kan Läraryrket instämma i, men även personalens tjänstgöringsgrad i fritidshemmet och hur mycket planeringstid de har för fritidshemmet behöver räknas in i denna komplicerade ekvation.

Läraryrket menar att utredningen borde ha föreslagit tillskott av resurser till fritidshemmen som gör att man kan komma till rätta med de alltför stora barngrupperna.

Läraryrket anser även att alla huvudmän måste upprätta en plan för hur riktmärkenas nivåer ska nås.

8.4.3 Fritidshemmet och arbetsmiljölagen

Utredningens bedömning: Det bör utredas i särskild ordning om elever i fritidshemmet ska omfattas av tillämpliga regler i arbetsmiljölagen.

Läraryrket synpunkter: Läraryrket instämmer i utredningens bedömning, men hade önskat att utredningen skulle lägga ett skarpt förslag om att elever i fritidshemmet ska omfattas av arbetsmiljölagen på samma sätt som elever i grundskolan, eftersom det inte finns något rimligt skäl till att eleverna ska vara undantagna just under fritidshemstiden. Ett slopat undantag skulle innebära att elever i fritidshemmet likställs med arbetstagare i tillämpningen av lagens regler om arbetsmiljö, och att eleverna ska ges

26 oktober 2020

möjlighet av huvudmannen att medverka i arbetsmiljöarbetet, på ett sätt som är anpassat efter deras ålder, mognad och förutsättningar i övrigt.

9.2.1 Elever bör kunna få extra anpassningar och särskilt stöd enbart inom ramen för undervisningen i fritidshemmet

Utredningens förslag: Om det kan befaras att en elev kan få svårigheter att delta i undervisningen i fritidshemmet ska eleven skyndsamt ges stöd i form av extra anpassningar.

Utredningens förslag: Om det kan befaras att en elev, trots stöd i form av extra anpassningar ändå har svårigheter att delta i undervisningen i fritidshemmet ska elevens behov av särskilt stöd skyndsamt utredas.

Läraryrketets synpunkter: Läraryrketet tillstyrker dessa förslag. Förslagen innebär att täppa till ett glapp i den nuvarande lagstiftningen så att en elev ska ha rätt till stöd på fritidshemmet för att kunna tillgodogöra sig undervisningen på fritidshemmet, utan koppling till kunskapskraven i den obligatoriska skolan. Det finns elever som kan behöva stöd just i fritidshemmet, utan att ha svårigheter att nå grundskolans kunskapskrav. Förslagen är därför bra.

9.3.1 Elever ska kunna ges plats i fritidshemmet om det behövs för att kunna nå läroplanens kunskapskrav

Utredningens förslag: Elever som behöver stöd för att nå de kunskapskrav som minst ska nås kan erbjudas utbildning i fritidshemmet.

Läraryrketets synpunkter: Läraryrketet tillstyrker detta förslag. Förslaget innebär att erbjudande av plats i fritidshemmet ska vara en möjlig stödinsats för elever som riskerar att inte nå kunskapskraven i grundskolan. Detta skulle vara en möjlighet, inte en rättighet, i situationer då en elev behöver ökat pedagogiskt stöd utan att ha sådana särskilda skäl som täcks in av bestämmelserna om "fysiska, psykiska eller andra skäl" i 14 kap. 5 och 6 §§." Det kan ha betydelse för exempelvis elever som behöver mer stöd i sin sociala utveckling, nyanlända elever som behöver stöd i sin språkutveckling, eller få tillgång till fritidspedagogisk undervisning som kan stödja kunskapsutvecklingen i ett ämne genom ett lekfullt lärande.

10.3.1 Ökad kunskap och handlingsplan

Utredningens förslag: Skolverket ska ges i uppdrag att, i dialog med nationella företrädare för förenings-, kultur- och friluftslivet, ta fram en handlingsplan för hur elever i fritidshemmet i ökad utsträckning kan beredas möjligheter att ta del av det närliggande förenings-, kultur och friluftslivet inom ramen för fritidshemmets verksamhet. Handlingsplanen ska innehålla förslag på konkreta åtgärder som de i dialogen ingående aktörerna kan vidta.

Läraryrketets synpunkter: Läraryrketet tillstyrker förslaget att ta fram en sådan handlingsplan, men har vissa förbehåll. Skolverkets uppdrag att ta fram en handlingsplan

26 oktober 2020

måste först och främst vara i dialog med *professionen*, det vill säga lärarna i fritidshem, och i andra hand ”i dialog med nationella företrädare för förenings-, kultur- och friluftslivet”. Syftet bör inte vara att elever ”i ökad utsträckning” kan beredas möjligheter att ta del av det närliggande förenings-, kultur och friluftslivet, utan att de ska få den möjligheten *i enlighet med läroplanen* för fritidshemmet.

Det finns många olika områden och intentioner i läroplanen för fritidshemmet som ska förverkligas. Samverkan med föreningslivet är en viktig del, men det är inte det mest centrala i utbildningen i fritidshemmet. Samarbete med föreningslivet bör utgå ifrån elevernas behov, intressen och initiativ, inte från vilka föreningar som finns på orten. Samarbetet ska planeras av lärarna utifrån läroplanen och elevernas identifierade behov, inte förvandla fritidshemmet till en föreningsmessa.

10.3.2 Skapa incitament för förenings-, kultur- och friluftslivet att samarbeta med fritidshemmet

Utredningens bedömning: Vid befintliga och framtida satsningar inom skolväsendet relaterat till sektorerna förenings-, kultur – och friluftsliv bör övervägas att explicit innefatta fritidshemmet.

Läraryrketets synpunkter: Läraryrketet instämmer i utredningens bedömning, med ovan nämnda förbehåll.

10.3.3 Överbrygga de fysiska avstånden

Utredningens bedömning: Kommuner och regioner bör överväga att erbjuda kostnadsfria transporter till och från fritidshem för att eleverna ska kunna ta del av förenings-, kultur- och friluftslivet.

Läraryrketets synpunkter: Läraryrketet instämmer inte i utredningens bedömning. Med tanke på den offentliga sektorns knappa resurser ser vi inte att kostnadsfria transporter mellan fritidshem och fritidsaktiviteter ska vara en prioritet.

10.3.4 Tydliggör regelverket kring samverkan med förenings-, kultur- och friluftslivet

Utredningens förslag: Skolverket ges i uppdrag att kartlägga och i ett stödmaterial tydliggöra regelverket vad avser samverkan med förenings-, kultur- eller friluftslivet. Materialet ska även ge konkreta exempel på hur huvudmän och skolor kan samverka med såväl offentliga som privata aktörer inom förenings-, kultur- eller friluftslivet. Stödmaterialen bör också aktivt spridas av myndigheten.

Läraryrketets synpunkter: Läraryrketet tillstyrker detta förslag, med ovan nämnda förbehåll. Det är centralt att Skolverket gör detta arbete i nära dialog med professionen, det vill säga lärarna i fritidshem.

26 oktober 2020

Förslag om pedagogisk omsorg

Läraryörbundet välkomnar utredningens förslag om att höja kvalitetskrav inom pedagogisk omsorg samtidigt som ett etableringsstopp sätts in för att långsamt avveckla verksamhetsformen. Verksamhetsformen pedagogisk omsorg kan idag inte vara ett fullgott alternativ till dagens förskola som har egen läroplan, legitimerade förskollärare och där undervisning och utbildning ska vara centralt i förskolans verksamhet. Förskolan är idag grunden för tidigt lärande, och har en stark kompensatorisk effekt. Alla barn ska ha tillgång till en likvärdig förskola som bildar en helhet mellan lärande, omsorg och utveckling. Läraryörbundet förordar därför att barnen i pedagogisk omsorg bör ansluta till allmän förskola för att de ska få en likvärdig utbildning. Vi ser även att personal som arbetar i pedagogisk omsorg bör erbjudas möjligheter att vidareutbildas till barnskötare och förskollärare med tanke på den brist på utbildad personal som finns i förskolan.

Vi förordar att etableringsstoppet avvecklas långsamt för att personalen ska ha tid för omställningen. Förskolan idag behöver en alltmer utbildad personal för arbete med barn. Under 2019 hade 39,5 procent av personalen i förskolan en förskolläraryxamen och 18 procent en gymnasial utbildning för arbete med barn (barnskötare), medan 31 procent helt saknade utbildning för arbete med barn. I svenska förskolor finns nu en högre andel utbildad personal och en lägre andel utbildad personal för arbete med barn. Det kommer på sikt leda till fortsatta kvalitetsförsämringar i dagens förskolor om andelen personal med en förskolläraryxamen eller en barnskötarytutbildning fortsätter att minska.

Läraryörbundet tillstyrker utredningens förslag gällande:

11.6.1 Den pedagogiska omsorgens uppdrag

11.6.2 Kvalitetskraven behöver utökas och förtydligas

11.6.3 Introduktionsutbildning av Skolverket

11.6.4 Uppföljning och utvärdering

11.6.5 Konfessionella inslag

11.6.6 De nya bestämmelserna ska också gälla pedagogisk omsorg som erbjuds som alternativ till fritidshem

11.7 Bidrag till pedagogisk omsorg

11.7.2 Registerkontroll

11.7.3 Tillsyn

11.7.4 Avgifter

11.8 Etableringsstopp

26 oktober 2020

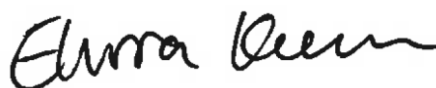
11.8.1 Även verksamheter med kommunal huvudman etableringsstoppas

11.9 Ikraftträdande- och övergångsbestämmelser

Läraryrket

Johanna Jaara Åstrand
Ordförande

Elvira Köhler
Utredare